

**MEHMED EFENDİ,
Küçük Müezzin**
(ö. 1129/1717)

**Hânende
ve Türk müzikisi bestekârı.**

İstanbul'da doğdu. Sadettin Nüzhet Ergun kendisinden İstanbullu Mehmed olarak söz eder. Küçük yaşta saraya alındı ve Enderun'da yetişti. Burada sesinin güzelliğiyle dikkati çekerek Enderûn-ı Hümayun müezzinleri arasına girdi. Sonraları padişah huzurunda icra edilen küme fasıllarının hânendeleri içerisinde yer aldı. II. Mustafa'nın tahta geçmesi üzerine (1695) önce musâhib-i şehriyârî oldu, ardından Anadolu muhasebeciliğine tayin edildi (1107/1695). Mehmed Efendi'nin II. Mustafa ile beraber Edirne sarayında bulunduğu bir sırada Sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa'nın kendisini padişaha şikâyet etmesi yüzünden saraydan uzaklaştırıldı. Anadolu muhasebeciliğinden de azledilen Mehmed Efendi İstanbul'a gönderildi ve evinde ikamete mecbur edildi. Bundan sonraki hayatını da müsiği toplantılarının saygın bir kişisi olarak devam ettirdi ve Edirne'de vefat etti. Rindmeşrep ve hoşsohbet bir kişi olarak İstanbul'da ve Edirne'de tanınan Mehmed Efendi II. Mustafa devrinde (1695-1703) şöhret kazanmıştır. Dönemin şairlerinden Arpaeminizâde Mustafa Sâmî Efendi onun vefatı münasebetiyle yazdığı tarihte Mehmed Efendi'nin özelliklerini sanatkârane bir dille ifade etmiştir.

Parlak sesi ve ustaca okuyuşuyla döneminin üslûp sahibi bir hânendesi olarak tanınan Mehmed Efendi, Enderun'da aldığı ilk müsiği bilgilerini devrinin diğer müsiği üstatlarının dersleriyle pekiştirerek kendini yetiştirmiş, nazarı müsiği bilgisinin çok kuvvetli olmamasına rağmen zamanın bestekârları arasında yer edinmiştir. Dimitri Kantemir, dönemin ünlü müsiğinâsalarından Kasımpaşalı Koca Osman'ın talebelerinden bahsederken hânendeler arasında Mehmed Efendi'yi de sayar. Râşid, *Târih*'inde ondan müsiği ilminde ikinci hoca (hâce-i sânî) ve büyük kâr üstadı olarak söz eder. Mehmed Efendi, birtakım dinî eserler de bestelemesine rağmen daha çok din dışı sahadaki eserleriyle bilinmektedir. Ebûshakzâde Esad Efendi *Atrabü'l-âsar*'ında onun on beş civarında bestesi olduğunu kaydeder. El yazması güfte mecmualarında bazı eserlerine rastlanmaktaysa da Yılmaz Öztuna

onun beste ve semâi formunda sadece üç eserinin zamanımıza ulaştığını söyler.

BİBLİYOGRAFYA :

D. Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* (trc. Özdemir Çobanoğlu), Ankara 1979, II, 242; Râşid, *Târih*, II, 355; Esad Efendi, *Atrabü'l-âsar*, İÜ Ktp., TY, nr. 6204, vr. 28^b-29^a; Müstakimzâde, *Mecmûa-i İlâhiyyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 59^b, 76^b, 106^b; *Mecmûa*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 637, vr. 89^b; *Mecmûa*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 650, vr. 74^b; *Mecmûa*, TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 402, vr. 38^a, 192^a, 280^a; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Müzikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 144-146, 298-300; *Türk Müzikisi Klasiklerinden: Tahir Faslı* (İstanbul Belediye Konservatuarı neşriyatı), İstanbul 1956, s. 6-7; M. Nazmi Özalp, *Türk Sanat Müzikisinin Yakın Tarihçesi ve Rüşen Ferit Kam*, Ankara [1982], s. 110; a.mlf., *Türk Müzikisi Tarihi*, İstanbul 2000, s. 473-475; *TSM Sözlü Eserler*, s. 32, 242; Rüşen Ferit Kam, "Küçük Müezzin Çelebi", *Radio*, sy. 66, Ankara 1947, s. 5; Hüseyin Sadettin Arel, "Türk Bestekârlarının Tercemeihalleri", *MM*, sy. 18 (1949), s. 19; Hayri Yenigün, "Küçük Müezzin Çelebi", a.e., sy. 105 (1956), s. 326-328, 344; Öztuna, *BTMA*, II, 39.

NURİ ÖZCAN

MEHMED EFENDİ, Lâlezârî

(ö. 1149/1736-37)

**III. Ahmed döneminde
çiçekçiler şeyhi ve Mizânü'l-ehzâr
adlı risâlenin yazarı.**

Tefsîrî Ahmed Efendi'nin oğlu olup hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Osmanlı tarihinde bir dönem çok ilgi çeken lâlenin yetiştirilmesindeki bilgi ve becerisinden dolayı kendisine Lâlezârî unvanı verilmiştir. III. Ahmed tarafından 1137'de (1724-25) serşüküfeciliğe tayin edildiği ve aşırı talep sebebiyle artan lâle fiyatlarının düzenlenmesi görevinin kendisine verildiği bilinmektedir. İstanbul kadısı Kethüdâzâde Mehmed Efendi'ye gönderilen bir fermanla bütün şüküfecilerin Mehmed Lâlezârî tarafından düzenlenen narha uymaları, narhtan fazla fiyatla alışverişe cesaret edenlerin çiçeklerinin müsadere edilip kendilerinin sürgüne gönderileceği bildirildi. 27 Şevval 1138'de (28 Haziran 1726) düzenlenen bu narhla ilgili kayıtlar İstanbul kadılığına ait sicil defterlerinde bulunmaktadır. Defterde 239 adet lâle ismi yer almakta ve lâleler en pahalısından başlanarak kıymetlerine göre sıralanmaktadır. Bu listeye göre lâle fiyatları 6 akçe ile 50 kuruş arasında değişmektedir. Lâlezârî Mehmed Efendi İstanbul'da

vefat etti. Mezarı babası tarafından tamir ettirilen, kendisinin de minberini yaptırdığı Lâlezâr Mescidi'nin hazîresindedir. Mehmed Efendi'nin tesbit ettiği lâle cinslerinin sayısının 100'den fazla olduğu ve bunlardan bir kısmının isimlerinin bizzat Sadrazam Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa tarafından konulduğu kaydedilmektedir.

Mehmed Efendi *Risâle-i Lâle el-Müsemmâ bi-Mizânü'l-ehzâr* adlı bir eser kaleme almıştır. İyi bir lâlenin nasıl yetiştirileceğini anlatan risâlede bir lâlede bulunması gereken yirmi kadar vasıf sayılmakta, lâlenin ekiminin nasıl yapılacağı ve toprağının sahip olması gereken nitelikler kaydedilmektedir. Eserin çeşitli yazma nüshaları mevcuttur (Âtif Efendi Ktp., nr. 2127; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Tabîiyye, nr. 163, 174; İÜ Ktp., TY, nr. 9853; Köprülü Ktp., Mehmed Âsım Bey, nr. 481; Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 1272). *Mizânü'l-ehzâr* Heinrich Friedrich von Diez tarafından Almanca'ya tercüme edilmiş (*Tulpen und Narcissen-Bou in der Turkey, Halle-Berlin 1815*), W. S. Murray tarafından Almanca'dan İngilizce'ye çevrilip kısaltılarak *The Habit of Flowers* adıyla yayımlanmıştır (Baytop, s. 4, 14).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 134, s. 190; Çelebizâde Âsım, *Târih*, İstanbul 1282, s. 415-416; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, I, 190; Ahmed Refik Altınay, *Lâle Devri* (s.nşr. Dursun Gürlek), İstanbul 1997, s. 44; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 168-169; Turhan Baytop, *İstanbul Lalesi*, Ankara 1992, s. 4, 14; Feyzullah Dayıgil, "İstanbul Çiçnilerinde Lâle", *VD*, I (1938), s. 83-90; M. Münir Aktepe, "Damad İbrâhim Paşa Devrinde Lâle", *TD*, sy. 7 (1952), s. 85-126; sy. 8 (1953), s. 85-104; sy. 9 (1954), s. 23-38; a.mlf., "Mehmed Efendi", *İA*, VII, 579.

TAHSİN ÖZCAN

MEHMED EFENDİ, Mâlûlzâde

(ö. 993/1585)

Osmanlı şeyhülsîlâmı.

940 (1533) yılında doğdu. Babası Kanûnî Sultan Süleyman dönemi kazaskerlerinden Mâlûl Mehmed Emin Efendi'dir. Nakîbüleşrafılık yaptığından dolayı "nakîb" lakabıyla da anılır. Uzun müddet Ebûsuûd Efendi'nin mülâzımlığını yaptıktan sonra ona damat olan Mehmed Efendi, önce Bursa'da Emirsultan'da Kasım Paşa Medresesi'nde günlük 30 akçe ile müderrislik yaptı. Ardından 40 akçe yevmiye ile İstanbul'da Pîrî Paşa Medresesi'ne müderris oldu. Zilkade 963'te (Ekim 1556)

Manav Seyyidî'nin yerine Edirne'de Halebiye haricine, Cemâziyelevvel 966'da (Şubat 1559) Dülgerzâde'nin yerine Bursa'da Sultânî pâyesine nâil oldu. Rebûlâhîr 969'da (Aralık 1561) Müftüzâde Ahmed Çelebi'nin yerine Sahn-ı Semân'a, Cemâziyelâhîr 970'te (Şubat 1563) Karamânî Ahmed Çelebi'nin yerine Sultan Selim Medresesi'ne tayin edildi. Ardından kadılığa geçti ve sırasıyla Halep (Şevval 973 / Mayıs 1566), Şam (Zilhicce 974 / Haziran 1567), Mısır (Muharrem 977 / Haziran-Temmuz 1569), Bursa (Cemâziyelâhîr 978 / Kasım 1570) ve Edirne (Ramazan 979 / Ocak-Şubat 1572) kadılıklarında bulundu. Muharrem 981'de (Mayıs 1573) Anadolu kazaskeri oldu, ancak 983 Recebinde (Ekim 1575) bu görevden ayrılarak "vazife-i emsâl ile" uzlete çekildi, yerine Çivizâde Mehmed Efendi geçti. Rebûlâhîr 984'te (Temmuz 1576) Bağdâdizâde Hasan Çelebi'nin yerine nakîbüleşraflığa, Safer 987'de (Nisan 1579) Çivizâde Mehmed Efendi'nin yerine Rumeli kazaskerliğine getirildi. Bir yıl sonra da Kadizâde Ahmed Şemseddin Efendi'nin vefatı üzerine şeyhülislâmlığa tayin edildi (10 Rebûlâhîr 988 / 25 Mayıs 1580). Günlük işlerin telâşından uzaklaşmak amacıyla 26 Zilhicce 989'da (21 Ocak 1582) kendi isteğiyle şeyhülislâmlıktan ayrıldı. İstifaya zorlandığı veya azledildiği de rivayet edilir (Danişmend, V, 117). Peçuylu İbrâhim, Hoca Sâdeddin Efendi'nin Mâlûlzâde'nin bazı fetvalarının yanlış olduğunu padişaha bildirerek azline yol açtığını belirtir (Târih, II, 32). Bir yıl yedi ay yirmi yedi gün süren şeyhülislâmlıktan ayrıldıktan sonra da nakîbüleşraflık vazifesini sürdürdü. Selânikî, 990 yılı Recebindeki (Ağustos

1582) olayları anlatırken onu "müftile-nâm" olarak zikreder (Târih, I, 135). Mâlûlzâde, oğlu İshak Efendi'nin 992 Muharreminde (Ocak 1584) vefatından dolayı bir hayli sarsıldı ve acısına dayanamayarak 12 Muharrem 993'te (14 Ocak 1585) vefat etti, babasının Edirnekapı semtinde bulunan dârü'l-kurrâsının hazîresine defnedildi.

Kaynaklarda ulemâ arasında olgun kişiliği, iyi ve düzgün konuşmasıyla tanındığı belirtilen Mâlûlzâde Mehmed Efendi'nin eseri bulunduğu dair bir bilgi yoktur. Selânikî, onun yetkisini kötüye kullanarak mal sahibi olan görevlilerin mallarının beytûlmâl'e ait olduğuna dair fetva verdiğini kaydeder (a.g.e., I, 428-429).

BİBLİYOGRAFYA :

Selânikî, *Târih* (İpsirli), I, 67, 85, 135, 155, 428-429; Atâi, *Zeyl-i Şekâik*, s. 281-282; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, II, 32; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 29-30; *Sicill-i Osmânî*, IV, 125; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 399-401; Danişmend, *Kronoloji*², V, 116-117; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 39.

TAHSİN ÖZCAN

MEHMED EFENDİ, Mekkî

(bk. MEKKÎ MEHMED EFENDİ).

MEHMED EFENDİ, Şâbanzâde

(ö. 1120/1708)

Osmanlı âlimi ve hattatı.

İstanbul'da doğdu. Bostancılar'dan Bosnalı Hürrem Ağa'nın oğludur. Sultan IV. Mehmed'in kazaskerlerinden olan amcası Şâban Efendi'nin yanında yetiştiği için Şâbanzâde diye tanındı. Eserlerinde bizzat kendisi adını Mehmed Şâbanzâde olarak kaydeder. Bazı kaynaklarda onun "muhteşem" lakabıyla da anıldığı belirtilmektedir. Hat sanatını Karakız diye meşhur olan Hocaşâde Mehmed Efendi'den öğrenmiş ve ondan sülûs - nesih meşketmiştir. Öğrenimini tamamlayınca Şeyhülislâm Zekeriyâzâde Yahyâ Efendi'den mülâzım oldu ve 40 akçe yevmiyeli bir medresede müderrisliğe başladı. Buradan azledildikten sonra Şâban 1064'te (Haziran 1654) Küseç (Köseç) Ali Bey, Şevval 1066'da (Ağustos 1656) Tûtî Latif, Muharrem 1069'da (Ekim 1658) Hâfız Paşa, Safer 1070'te (Ekim 1659) İbrâhim Paşa-yı Atık ve Şâban 1071'de (Nisan 1661) Murad Paşa-yı Atık medreselerine tayin

edildi. Receb 1073'te (Şubat 1663) Molla-zâde Hasan Efendi'nin yerine Sahn müderrisi oldu. Cemâziyelâhîr 1074'te (Ocak 1664) Hatice Sultan, 1076'da (1665-66) Ali Paşa-yı Cedîd ve Rebûlelvel 1079'da (Ağustos 1668) Haseki Sultan medreselerine, 1080'de de (1669) Hâkâniyye-i Vefâ Dârülfâdesi'ne tayin edildi. Burada üç yıl müderrislik yaptıktan sonra kadılık mesleğine geçti ve Rebûlelvel 1083'te (Temmuz 1672) Yenişehir kadısı, 1089'da (1678) Bursa kadısı, Cemâziyelevvel 1091'de (Haziran 1680) Mekke kadısı, Rebûlelvel 1094'te (Mart 1683) İstanbul kadısı, Zilkade 1098'de (Eylül 1687) Şam kadısı oldu. 1099'da (1688) emekliye ayrıldı. Bilinmeyen bir sebepten dolayı Şâban 1102'de (Mayıs 1691) Kıbrıs adasına sürüldü. 1103'te (1691-92) affedildi ve İstanbul'da Ayasofya Çeşmesi'nin karşısında bulunan evine yerleşti. Muharrem 1104'te (Eylül 1692) Hocaşâde Seyyid Osman Efendi'nin yerine Anadolu kazaskeri oldu. *Risâle-i Tiğ u Kalem* adlı eserinin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Esad Efendi, nr. 2719) bir nüshasının iç kapağına dostu olan İstanbul kadısı Şeyhzâde Abdülganî Efendi tarafından düşülen notta onun şikk-ı sâni defterdarlığı yaptığı, Müstakimzâde'nin *Tuhfe*'sinde de (s. 415) hayatının sonlarına doğru şikk-ı sâlis defterdarlığına getirildiği belirtilmiştir.

Şâbanzâde, *Muzhirü'l-işkâl* adlı eserinin girişinde Mevlânâ'nın *Meşnevi*'si başta olmak üzere meşâyihin eserlerini çokça okuduğunu belirtmişse de bir tarikata intisabından söz etmemiştir. İstanbul'daki evine yerleştikten sonra kitâbetle daha çok meşgul olduğu belirtilmektedir. Edirne'de vefat eden Şâbanzâde, Selçuk Hatun Mescidi Mezarlığı'na defnedildi. Vefatıyla ilgili olarak kaynakların çoğunda verilen 1104 (1692-93) tarihinin doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Zira onun Süleymaniye Kütüphanesi'nde 1111, 1112, 1113 (1701) yıllarında istinsah ettiği eserleri bulunmaktadır (aş. bk.). Bu durumda Müstakimzâde'nin kaydettiği "kesret" kelimesinin karşılığı olan 1120 (1708) tarihinin doğruluğu ortaya çıkmaktadır.

Eserleri. 1. *Risâle-i Tiğ u Kalem*. Sultan II. Mustafa zamanında yazılan eserde seyfiyeyi temsil eden kılıçla ilmiyeyi temsil eden kalemin mücadelesi ve birbirlerine karşı üstünlükleri mecazi bir anlatımla ele alınmış, tarafların bir sonuca varmaması üzerine hakem olan "akl-ı âdil" kalemin üstün olduğuna karar vermiştir.

Mâlûlzâde Mehmed Efendi'nin bir fetvası (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 399)

